

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Středověké a raně novověké kachle
v Čechách**

Kristina Tomášková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

Středověké a raně novověké kachle

Kristina Tomášková

Vedoucí práce:

Mgr. Milan Procházka

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Milanovi Procházkovi za trpělivé vedení a cenné rady. Dále unhošťskému muzeu, jmenovitě Mgr. Marianu Kruckému za ochotu a zpřístupnění tamějšího fondu, stejně tak děkuji i Mgr. Kateřině Blažkové z rakovnického muzea, jehož nálezový fond nakonec nebyl použit, ale i tak mi byla jeho návštěva velmi přínosná. Můj velký dík patří také mému kolegovi Ondřeji Boušemu, jenž mi téměř bez obav zapůjčil svůj počítač s programem potřebným pro vytvoření databáze, jelikož Microsoft Access na tom mém žel Bohu chybí, i on se tedy svým způsobem podílel na vzniku této práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	DĚJINY BĀDÁNÍ	2
3	TYPOLOGIE	5
	3.1 Rozdělení dle celkového tvaru s ohledem na poměr k vytápěcímu prostoru	5
	3.1.1 Kachle nádobkové	5
	3.1.2 Kachle komorové	6
	3.1.3 Stěnové kachle	7
	3.2 Rozdělení dle umístění na kamnovém tělese	8
	3.3 Rozdělení dle úpravy čelní vyhřívací plochy	8
4	UMÍSTĚNÍ KAMEN	10
5	TECHNOLOGIE VÝROBY	12
	5.1 Podoba hrncířské dílny	12
	5.2 Postup výroby	13
	5.3 Výpal	14
	5.4 Povrchová úprava	15
6	MOTIVY NA RELIÉFECH	16
	6.1 Gotika	16
	6.2 Renesance	18

6.3 Náboženské motivy	18
6.3.1 Starozákonní motivy	19
6.3.2 Motivy z Nového zákona	19
6.3.2.1 Zobrazení Ježíše v dětské podobě	20
6.3.2.2 Zobrazení Ježíše v dospělé podobě	20
6.3.2.3 Zobrazení christologické a mariánské symboliky ..	21
6.4 Světské motivy	21
6.4.1 Husitské motivy	21
6.4.2 Turnajové scény	23
6.4.3 Lovecké scény	23
6.4.4 Hry	24
6.4.5 Hudba, tanec, společenské události	25
6.4.6 Portrétní	25
6.5 Mytologie, alegorie, fantastické motivy	26
6.6 Heraldické motivy	28
6.7 Architektonické motivy	29
6.8 Ornamentální motivy	30
7 ZPRACOVÁNÍ NÁLEZOVÉHO SOUBORU	32
7.1 Unhošť	32
7.2 Kyšice	32
7.3 Braškov	33
7.4 Charakteristika nálezových souborů	33

7.5 Metodologie při zpracování	34
7.6 Unhošť - pod bývalým domem č.p. 12.....	35
7.7 Unhošť – Václavské náměstí	39
7.8 Braškov – rýha inženýrských sítí před domy č.p. 32, 72, 75 .	41
7.9 Kyšice – tvrz	45
8 DATABÁZE	54
9 ZÁVĚR	56
10 POUŽITÁ LITERATURA A OSTATNÍ PRAMENY.....	58
11 SUMMARY	61
12 PŘÍLOHY	62

1 ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce jsou Pozdně středověké a raně novověké kachle. Přestože se nevyhnu občasnému „výletu“ na Moravu, soustředím se především na území Čech. Kachlová kamna se dají považovat za jednu z nejdůležitějších inovací, jež byla během období středověku dosažena, a proto by mělo mít jejich bližší poznání minimálně v oboru středověké archeologie své místo.

Práce je rozdělena na 2 části, a to na část teoretickou a empirickou. V teoretické části, na kterou se především soustřeďuji, se na základě literatury pokusím o ucelené shrnutí dosavadních informací, vztahujících se k dané problematice. To zahrnuje kapitoly týkající se typologie kachlů, jejich technologických a výrobních aspektů, tematicky zaměřený rozbor reliéfů, umístění samotných kamen a dějiny bádání.

V následující části práce se budu snažit o nezbytnou a neméně důležitou aplikaci teoretických poznatků na nálezové soubory artefaktů z vybraných lokalit Unhošťského regionu, jež byly poskytnuty místním muzeem, kde jsou do dnešních dnů uloženy, avšak nebyly nijak blížeji zpracovány. Jde mi tedy především o alespoň částečné shromáždění poznatků o zdejší kachlové produkci, pramenící především ze základního rozdělení jednotlivých kusů dle typu a na tom závisící pokus o bližší analýzu ikonografické výzdoby.

Cílem práce je tedy rozbor výše zmíněných nálezových souborů, přičemž jedním z použitých prostředků je mimo jiné i vytvoření deskriptivní databáze v programu Microsoft Access, s jejíž pomocí získám ucelené informace potřebné pro závěrečné vyhodnocení. Součástí práce bude také fotografická dokumentace, jež by měla poskytnout informativní ukázkou podoby zdejšího materiálu.

2 DĚJINY BĀDÁNĪ

Asi jako první na našem území se zabýval studiem tematiky kachlů průkopník středověké archeologie u nás, Zdeněk Smetánka, jež také vytvořil základní terminologii týkající se typologie založené na morfologických vlastnostech, která se používá dodnes. Ta spočívá v rozdělení kategorií kachlů dle jejich umístění, úpravy čelní vyhřívací směny a jejich celkového tvaru s ohledem na poměr k vytápěcímu prostoru.

Smetánka také jako první publikoval studii o technologii výroby českých kachlů z období od počátku 14. stol. do poč. 16. stol. Na základě ikonografických vyobrazení se pokusil definovat vzhled hrncířského kruhu, na kterém byly kachle vyráběny. Pokusil se také odhalit podobu hrncířských nástrojů, přičemž vycházel z pracovních stop na kachlích a ojediněle z ikonografických pramenů. Při vytváření terminologie a technologických postupů vycházel z kachlového materiálu, co měl k dispozici např. z lokalit Kutná Hora, Pardubice, Čáslav, Hradec Králové ad.

Jako nástupce Z. Smetánky bychom mohli označit nedávno (2005) zesnulého MUDr. Zdenka Hazlbauera. Ten se, přestože nebyl vystudovaným archeologem, oblasti kachlů a kamen z nich stavěných velice intenzivně věnoval a myslím, že ho lze v tomto oboru právem označit jako vůbec největšího badatele, alespoň co se týče našeho území. Hazlbauer se narodil v roce 1928 v Praze, a přestože vystudoval medicínu, od konce 60. let stále více inklinoval spíše k archeologii: vystudoval dvousemestrální kurz archeologie, začal spolupracovat s čelákovickým muzeem, účastnit se výzkumů. Ve 2. polovině 70. let začíná publikovat své první práce a stává se pravidelným a aktivním účastníkem archeologických konferencí. Danou problematikou se začal

zabývat na počátku 80. let a během téměř třiceti let svého působení se věnoval snad všem aspektům, jež se nějakým způsobem týkaly kamnářské produkce. Zaobíral se morfologií kachlů, technologií jejich výroby, rekonstrukcemi kamen, jejich zobrazení v ikonografií a v neposlední řadě se také podrobně zaměřil na, především náboženské, motivy na kachlích zobrazovaných. „Kachlologii“ se Hazlbauer věnoval od 80. let vlastně nepřetržitě a nepolevil ani v posledních letech svého života, kdy se snažil např. o vybudování expozice týkající se historie kamnářství (Šlosserová 2006, 447).

Dalo by se říci, že kromě Z. Hazlbauera se, alespoň během 80. a 90. let nikdo o kachlovou tematiku příliš nezajímal, výjimkou byla v 80. letech snad jen studie Julie Richterové, ve které zpracovala fond středověkých kachlů tehdejšího Muzea hlavního města Prahy. V 90. letech se objevily publikace Rudolfa Krajíce, jenž se pokusil o zmapování táborského souboru a neméně kvalitní práce Stanislava Miloše, která shrnuje poznatky ohledně nálezového celku ze zámku v Hranicích.

S trochou nadsázky by se dalo období po roce 2000 označit jako „boom“ zájmu o kachlový materiál. Bylo vydáno dosud nejvíce publikací, jež se jakkoli vztahovaly k dané problematice. Jednalo se především o katalogy různých nálezových souborů, dosud uložených v depozitářích po Čechách i Moravě. Jako příklad můžeme zmínit např. Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní (Brych 2004), Gotické a renesanční kachle ve sbírkách Západočeského muzea (Orna 2005), Krása, která hřeje: Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska (Menoušková 2008) a mnoho dalších.

Když se zaměříme na jinou oblast než samotné zpracování fondů, např. ikonografii zobrazovanou na čelní vyhřívací stěně (dále jen ČVS) komorových kachlích, musíme zmínit jméno Čeňka Pavlíka, který

ve spolupráci s Michalem Vitanovským vydal encyklopedii mapující reliéfy kachlů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku (2004), což je, co se týče ikonografie zásadní publikace. Pavlík se kamnové ikonografii věnuje i nadále, a jeho práce je stále přínosem pro všechny zájemce o tuto tematiku.

Zapomenout nesmíme také na již výše zmíněného Michala Vitanovského, který se, jakožto akademický sochař často podílí na studiích zaměřených především na technologii výroby reliéfní ČVS, potažmo celého kachle. Jeho angažovanost v našem oboru lze uvést jako typický příklad mezioborové kooperace. Vitanovský za svou kariéru spolupracoval např. s D. Menouškovou, Z. Hazlbauerem, M. Erném, Č. Pavlíkem a mnoha dalšími (<http://www.michal-vitanovsky.cz/biblo.html>, citováno 11.4. 2012).

Ani v posledních letech nemůžeme konstatovat, že by zájem o problematiku kachlů opadával. Stále se objevují nové a nové práce, vznikají výstavy a v neposlední řadě se pořádají semináře, které díky možnosti diskuze bývají velmi přínosné. Dovoluji si tedy tvrdit, že téma „kachlologie“ není rozhodně uzavřenou záležitostí, ale má ještě mnoho před sebou.

3 TYPOLOGIE

Při stanovení typologie budu vycházet ze studie Zdenka Smetánky (Smetánka 1969), ve které jako první badatel definoval a v zásadě stanovil parametry popisu, jež jsou dodnes používány a citovány (např. Richterová 1986, 9; Krajíc 1997, 22; Brych 2004, 5). Při použití jiných pramenů na ně v dané části poukazují.

Jedním z primárních kroků při deskripci kachle je určení typologie, která závisí na 3 zásadních kritériích: celkový tvar s ohledem na poměr k vytápěcímu prostoru, úprava čelní vyhřívací plochy a v neposlední řadě umístění kachle na kamnovém tělese.

3.1 Rozdělení dle celkového tvaru s ohledem na poměr k vytápěcímu prostoru

3.1.1 Kachle nádobkové

Nádobkový kachel je nejstarším a nejjednodušším typem, dříve byl nesprávně označován pojmem hrncovitý. Vyznačuje se kruhovým ústím a dále se dělí na několik detailnějších kategorií v závislosti na morfologii daného předmětu.

Pohárovitý kachel charakterizuje relativně vyšší poměr stěn, rovné dno a alespoň přibližné kruhové ústí. Vyjimečně se můžeme setkat i s ústím mírně stlačeným do tvaru čtyřlístku.

Další variantou nádobkového kachle je kachel baňkovitý, pro svůj tvar často také označován jako cibulovitý. Je tvořen „...baňatou, ostře lomenou, oblou dvoukónickou hlavicí, k níž je připojeno buď hrdlo nebo jen krátký krček někdy dokonce téměř či úplně potlačený...“ (Smetánka 1969, 235). Na horní části hlavice se nachází tupý vrchol s pupkem válcovitého nebo kuželovitého tvaru nebo může být vyžlabený. Na hlavicí

Ize v některých případech nalézt také šroubovici, jež se někdy nalézají i na krčku a hrdle a je buď několikanásobná rytá nebo žlábková

Nádobkové kachle s pravoúhelným, nejčastěji čtvercovým ústím nazýváme tyglíkovité. U těch lze dále rozeznat podtyp dlouhý s malým/velkým ústím nebo krátké s malým ústím. U varianty krátký s velkým ústím už neoznačujeme kachel jako tyglíkovitý, ale jako miskovitý.

U těch vydělujeme, podobně jako u tyglíkovitých 2 základní podtypy, jejichž určení závisí na výškovém poměru: kachle miskovité nízké a kachle krátké se středním ústím. Typickým znakem miskovitých kachlů je rovné dno, dovnitř zaoblené okraje a záchytná šroubovice na vnější straně, jež se nemusí vyskytovat vždy.

Dalším podtypem je kachel s trojúhelníkovým ústím. Není možné ho přesně kategorizovat, jelikož tvar jeho ústí se neslučuje ani s podtypem kachle tyglíkovitého ani miskovitého (Richterová 1986, 11).

3.1.2 Kachle komorové

Komorové kachle jsou nejběžnějším typem, jež se ve středověku vyskytoval (Smetánka 1968) a jež nahradil kachle nádobkové. Jsou tvořeny komorou, jež je na jedné straně zakončena vyhřívacím otvorem, který vznikl po odstranění dna a na druhé straně pravoúhlým ústím, zakrytým čelní vyhřívací stěnou zdobenou reliéfem a orámovanou okrajovou lištou. Tato inovace měla jak praktický, tak i estetický záměr (Pavlík – Vitanovský 2004, 10).

Na komoře se někdy vyskytují záchytné otvory, proražené do pláště komory. Mohou být kruhové, čočkovité, čtvercovité nebo obdélníkovité. V některých případech nalézáme otvor ne zcela proražený, místo něj se objevuje jen důlek po prstu (Smetánka 1969, 241).

Komora bývá nejčastěji kuželovitá, spíše širší a jen nepatrně protáhlá, výjimečně se můžeme setkat s komorou kuželovitou úzkou dlouhou, s komorou jehlancovitou, připomínající komolý jehlan a komorou střešovitou. Tyto komory se vyznačují tím, že jsou uzavřenější a vcelku vysoké. Otevřenější jsou komory kuželovité nízké, někdy také označovány jako stlačené. Méně obvyklé jsou komory poloválcová a čtvrtválcová. Vzácně se vyskytují komory skříňkové, najdeme je u asymetrických rohových kachlů.

Tvar vyhřívacího otvoru je závislý na tvaru komory a bývá většinou kruhový nebo oválný, vzácně může být čtvercovitý nebo protáhlý, oválný, u skříňkové komory může být libovolný, nepravidelný.

3.1.3 Stěnové kachle

Pro tento typ kachlů je typická absence vyvinuté komory. Do této skupiny spadají tzv. kachle výklenkové, zvané též nikové. Dalším charakteristickým znakem je prořezávaná čelní stěna, čtvercového nebo obdélníkového tvaru dekorována nejčastěji architektonickými motivy.

Svým vzhledem mají ke stěnovým kachlům blízko kachle necičkovité a zrcadlové, jež tvoří 2 samostatné typy (Smetánka 1969, 243).

Necičkovité kachle mají korýtkovitý tvar a zcela odstraněnou čelní vyhřívací stěnu. Jsou dekorovány plastickou výzdobou umístěnou v prohlubni.

Zrcadlový kachel je do jisté míry obdobou kachle necičkovitého. Liší se v podstatě jen tím, že jeho boční stěny přecházejí v zadní plochu lomením, namísto plynulého přechodu, a tvoří tak jakýsi rám, budící dojem zrcadla.

3.2 Rozdělení dle umístění na kamnovém tělese

Pokoušíme-li se o určení kachle na základě umístění na kamnovém tělese, musíme primárně určit zda se jedná o kachel základní nebo římsový. Základní kachle jsou základní stavební jednotkou při konstrukci kachlových kamen a tvoří většinu jejich plochy. Římsové kachle označujeme v závislosti na jejich funkci. Je-li jejich funkce podpěrná, nazýváme je pateční, zastávají-li funkci rozdělovací označují se pojmem kordonové a u ukončovací funkce korunní.

Chceme-li dosáhnout detailnějšího určení umístění na tělese rozlišujeme kachle řádkové a rohové. Řádkové tvoří většinu plochy stěny kamen a rohové je ohraničují.

S ohledem na části kamen můžeme také zmínit, zda se jedná o kachel soklový nebo nástavcový, avšak toto detailní členění není při deskripci kachle až tak relevantní, a ve většině případů se z pouhého exempláře zjistit nedá.

3.3 Rozdělení dle úpravy čelní vyhřívací plochy

Při terminologii v rámci rozdělení kachlů podle úpravy čelní vyhřívací plochy, vycházíme z již určené detailnější terminologie s ohledem na umístění kachlů.

U základních řádkových kachlů je nejvíce uplatňován střední přibližně čtvercový formát, v menší míře velký obdélníkový. Můžeme se setkat i s kachli malého čtvercového nebo středně obdélníkového formátu.

V případě kachlů rohových rozeznáváme kachle symetrické a asymetrické. Symetrické mají střední čtvercový, střední obdélníkový nebo velký obdélníkový formát a jejich čelní vyhřívací stěny jsou přibližně

stejných rozměrů. U asymetrického rohového kachle je jedna z čelních vyhřívacích stěn menší než druhá. Rozlišujeme u nich asymetrii pravostrannou a levostrannou, již určíme při podle toho, kde se nachází při pohledu na kachel zepředu menší plocha.

Římsové kordonové kachle byly zatím identifikovány jen řádkové, nikoli rohové. Bývají obdélníkového tvaru, středního formátu, v některých případech zdobeny nepatrnou architektonickou výzdobou, výžlabky nebo tzv. provazci, kdy se z čelní plochy zdvihá vypouklý útvar.

Stejně jako u římsových kordonových kachlů ani kachlů římsových korunních byly nalezeny jen exempláře řádkové. Římsové korunní kachle mají čtvercový tvar, vlastní obdélníková plocha je tvořena obdélníkem často doplněn cimbuří. Méně obvyklé jsou obdélníkové středního nebo velkého formátu. Střední formát se objevuje u kachle, jenž je ukončen tzv. podbrádkou, jedná se tedy o kachel podbrádkový (Smetánka 1969, 232).

Nejrozmanitější z římsových kachlů, co se týče výzdoby a způsobů zakončení, jsou zřejmě střední římsové korunní kachle vycházející ze čtverce. Vyhřívací stěna je buď přímá nebo výžlabková. Tehdy se jedná o kachel výžlabkový, výžlabek se stává hlavním rysem kachle, a je v něm umístěn ikonografický motiv.

Horní část kachle je ve většině případů zakončena cimbuřím. Jednou ze základních variant jsou zuby, které jsou buď krátké nebo dlouhé, na průřezu horní části obdélníkovité, ve výjimečných případech i lichoběžníkovité a jejich vyskytují se v počtu jednoho, dvou i více.

Existují také samostatné ukončovací články, jež se objevují zřídka, a které však postrádají vyhřívací funkci a nemůžeme je tedy chápat jako kachle.

4 UMÍSTĚNÍ KAMEN

Jedním z důležitých faktorů při studiu kachlových kamen je nepochybně jejich umístění v obytném prostoru. Při pokusu o jejich přesnější lokalizaci můžeme vycházet především ze dvou pramenů, a to buď z pramenů archeologických nebo ikonografických.

Čerpáme-li z archeologických pramenů, vycházíme z informací získaných při exkavaci lokalit, při kterých byly objeveny části nebo celá tělesa kamen. Na lokalitách zjistíme, ve které místnosti se kamna nacházela, avšak setkáme se zde s otázkou, jež se pro nás stává nezodpověditelná a to: k čemu ona místnost sloužila. Jako příklad můžeme uvést nález částí kamen v zaniklé renesanční sklárně v Broumech na Berounsku, kde byla poměrně velká kamna umístěna v místnosti o výměře 9 m² (Hazlbauer 2003, 169). Opačnou situací je manský dům na Křivoklátě, kde víme k jakému účelu se místnost používala, avšak nemůžeme určit, která kamna stála ve které místnosti. Manský dům je jednou z lokalit, kde byla nalezena kamna *in situ*. Ta byla následně rekonstruována Petrem Volfem byla po dokončení plně funkční (Durdík 2003, 191).

Dalším důležitým pramenem při studiu lokace kamen v místnosti jsou ikonografická zobrazení např. formou rytin a dobových kreseb. Na nich je zobrazen interiér místnosti a s ním související výjev, ze kterého ve většině případů jasně vyplývá účel dané místnosti. K určení činnosti, jež byly v místnostech prováděny, je vhodné je rozdělit alespoň do 2 skupin: privátní a veřejné (Hazlbauer 2003, 171).

Privátními rozumíme např. obytné místnosti, ve kterých dochází k provádění domácích prací, konzumaci pokrmů, hry na hudební nástroje a s tím spojený poslech, tanec, v některých případech i erotické aktivity. Místnosti často sloužily k výchově dětí, odpočinku popř. k provozování

řemesel, u kterých byla většinou určitá přiměřená teplota klíčová, např. u výrobce jehel, holič, krejčí nebo hrnčář (Hazlbauer 2003, 171).

Jako místnosti veřejné chápeme prostory, mající společenské účely, při kterých se většinou konzumovalo větší množství jídla a nápojů. Důležitým inventářem byla kachlová kamna také ve zdravotnických nebo lázeňských.

Díky ikonografickým předlohám máme mimo jiné možnost poměrně jasně pozorovat vývoj morfologie kamnových těles. Na nejstarších zobrazení jsou kamna znázorněna v podstatě jako pec, do které jsou v pravidelných intervalech zasazeny pohárové nádobkové kachle (Hazlbauer 2003, 173).

Později se podoba mění, kamna sestávají pouze z kachlů a jsou nejprve kuboidního tvaru (kamnový sokl i nástavec splývají do jednotného tělesa), později (pozdní gotika, průběh 16. století) dochází k oddělení jednotlivých částí, což má vliv na zakončení kamen, tedy korunní římsu, která má buďto mnoho různých variací nebo je naopak nahrazena jinými římsovými prvky, nebo jen jednoduchou plochou deskou

Zajímavé také je, jaké typy kachlů jsou na obrázcích zaznamenány. „...to záviselo především na době, ve které kamna vznikala, zřejmě také obecném významu místnosti i sociálnímu postavení lokality, kde byla stavěna (Hazlbauer 2003, 185).“

Ve starších obdobích se vyskytují v největší míře kachle nádobkové s pravoúhlým ústím, pohárové, kachle s poloválcovitou nikou a velkou poloválcovitou komorou, objevuje se i štítový kachel. Je s podivem, že až na výjimky není zobrazován kachel s čelní vyhřívací stěnou, které převažovaly v kachlové produkci pozdní gotiky a renesance.

5 TECHNOLOGIE VÝROBY

5.1 Podoba hrnčířské dílny

Jak můžeme pozorovat v písemných i archeologických pramenech, hrnčířské dílny se nacházely povětšinou na okrajích měst, popř. u hradeb nebo na předměstích. Hlavním důvodem tohoto umístění bylo nebezpečí požáru, jež představovalo v období středověku někdy až fatální hrozbu.

Základními nástroji, potřebnými na výrobu kachlů, popř. dalších hrnčířských produktů, byla pec, hrnčířský kruh, v některých případech drtič polevy a tzv. vytvářecí nástroje – hrnčířská čepel, železné nebo dřevěné nože, špachtle apod., dále nádoba na vodu, kde si hrnčíř máčel ruce, nebo nádoby na engobování a glazování (Smetánka 1968). V menší míře se mohla upotřebit i dřevěná razítka, jejichž složitější varianty byla využívány opakovaně, avšak ty jednodušší měla jen jednorázový charakter (Žegklitz - Vitanovský - Zavřel, 439).

Pece, sloužící na výpal výrobků, se nacházely poblíž dílny. Používaly se buď vertikální nebo horizontální pece, přibližně obdélníkového půdorysu. Od 16. století se začínají používat pece tzv. kasselského typu. Tyto měly několik topenišť a jejich hlavní výhodou bylo, že u nich docházelo k lepšímu vedení plamene přes keramické výrobky, a rovněž teplota byla z hlediska rovnoměrnosti lépe rozšířena (Vlach 2011, 78).

Zásadním nástrojem byl zajisté hrnčířský kruh. Drtivá většina kachlové produkce byla produkována na tzv. rychle rotujícím kruhu řečeného lidově „špruslák“. Ten se začal používat koncem 14. století, kdy nahradil do té doby využívaný ručně poháněný pomalu rotující kruh. „Špruslák“ se skládal ze dvou nad sebou na osu umístěných talířů,

spojených špruslemi, jejichž počet se pohyboval mezi 4-6 a byl vysoký cca 50-60 cm (Smetánka 1968, 550).

Dalším zařízením, které se hlavně s nástupem polevy začalo ve velké míře uplatňovat, byly tzv. *kameny na tření „olova“*. Tento pojem je však do jisté míry zavádějící, přihlédneme-li v souladu s etnografickými analogiemi ke skutečnosti, že zařízení mělo spíše podobu jakéhosi mlýnku na obilí.

5.2 Postup výroby

Starší a jednodušší kachle jakými byly např. pohárovité nebo tyglíkovité se, co se týče jejich formování, nijak nelišily od běžné keramické produkce.

To však nemůžeme tvrdit o ostatních, v rámci výroby komplikovanějších typů. Výrobu komorového kachle, jež tvořil 90% pozdně středověké a raně novověké produkce, je možno rozdělit na samostatné 2 části: výroba pláště vyhřívací komory a ČVS. Její přidání na již zhotovenou komoru bylo poslední fází výroby kachle před vypálením.

ČVS byla vyráběna pomocí kadlubu. Ten byl dřevěný nebo hliněný a byl dílem buď řezbáře nebo samotného hrnčíře. Tento negativní reliéf byl následně otištěn do hlíny a po té vypálen, čímž vznikl prvotní model, potřebný k sériové výrobě daného kachle.

Prvotní model se dal také získat otištěním již hotového kachle, což ušetřilo hrnčíři čas i práci. Při této metodě se sice objevovaly určité nedostatky např. menší velikost zapříčiněná smršťováním hlíny nebo menší ostrost detailů na reliéfu, avšak ty bylo možné jednoduchými úpravami eliminovat (Menoušková 2008, 6).

V některých případech se objevuje přechodný pozitiv, do hlíny otištěný a následně vysušený a vypálený otisk z prvotního modelu, který chápeme jako jakýsi mezičlánek mezi prvotním modelem a kadlubem (Menoušková – Vitanovský 2011, 18-19).

Hlína byla do kadlubu prsty vtlačována, tak aby došlo k jejímu úplnému zatlačení i do nejhlubších částí reliéfu. Upravovala se také zadní stěna ČVS a to např. *prstovou spirálou* nebo *prstováním* (Smetánka 1968, 564).

Plášť vyhřívací komory, opatřen většinou záchytnou šroubovicí byl vytáčen na hrncířském kruhu. Vyhřívací otvor byl během vytáčení „...ovrouben nějakým profilem, nejčastěji plochým okružím, plným nebo ploše zaobleným okrajem s podseknutím příp. podtržením.“ (Smetánka 1968, 565). Následujícím krokem bylo upravení dolní části do tvaru čtverce a následné připojení k ČVS. Na závěr formování kachle bylo provedeno proražení tzv. *záchytného otvoru*, a to buď pomocí prstu nebo nějaké tyčinky.

Jedna z rozhodujících podmínek úspěšného dokončení výrobního procesu je nezbytné přidání ostřiva do hlíny, z níž budeme tvářet. Ostřivo totiž sloužilo jako faktor, jež měl zvyšovat odolnost materiálu vůči vypalovacímu procesu a následnému sušení (Hanykýř – Hazlbauer – Mikšík 1986, 511).

5.3 Výpal

Po úplném vyschnutí kachle docházelo k jeho vypalování v uzavřených pecích při teplotách 800-1000 °C. Poté, co bylo dosaženo maximální teploty, bylo potřeba ji udržet do doby dokud se nerozšířila po celé peci. Kontrola teploty probíhala pomocí kukátek, jež byly na peci umístěny. Během vypalovacího procesu, skrz ně hrncíř nahlížel, aby

zhodnotil stav produktů. Dalším způsobem kontroly bylo umístění tzv. *probků*, což byly glazované zkušební vzorky, které bylo možno sledovat buď kukátkem nebo byly z pece vyjmuty a v závislosti na míře slinutí glazury bylo možné rozhodnout, zda již bylo dosaženo kýžené maximální teploty (Vlach 2011, 78). Po jejím dosažení bylo nutné zajistit potřebné postupné chladnutí, které mohlo někdy trvat až 2 dny (Pavlík 2004, 15).

5.4 Povrchová úprava

Povrchovou úpravou rozumíme retuš, engobu nebo glazuru.

„Engobování rozumíme povrchové zušlechtění kamnářské hlíny přetahem řídké kaše z jiné jemné hlíny, po vypálení zpravidla odlišně zbarvené.“ (Smetánka 1968, 568). Avšak engoba neměla pouze tuto funkci, byla mimo jiné používána i jako podklad pro glazuru.

Rozšířenějším prvkem povrchové úpravy však byla glazura. Ta byla olovnatá, nanášela se buď štětcem přímo na čelní vyhřívací stěnu nebo byla ČVS přímo namáčena do polevového kalu. Glazurování bylo buď jednobarevné nebo vícebarevné. Mezi nejběžnějšími barvami, jejichž odstín závisel na složení daného materiálu, patřila zelená, méně obvyklá byla hnědozelená, hnědožlutavá a žlutavá.

6 MOTIVY NA RELIÉFECH

Umělecké slohy daného období se ve většině případů odráží ve všech výtvarných odvětvích, jež jsou provozovány. Jelikož i tvorbu reliéfu ČVS u komorových kachlů můžeme chápat jako jakýsi umělecký projev, nejsou tedy kachle výjimkou, a i oni odráží výtvarný styl doby svého vzniku, jímž byla v našem případě gotika a renesance.

Informační zdroje pro tvůrce matric, potažmo celého reliéfu ČVS byly různorodé a závisely především na povaze daného motivu. Největší inspirací při tvorbě náboženských reliéfů byla přirozeně Bible a další náboženské texty, z čehož vyplývá i jedna z možných variant, jak lze zobrazované motivy dělit na: motivy starozákonní a novozákonní, zobrazování svatých a ostatní motivy s náboženskou tematikou (Pavlík – Vitanovský 2004, 27). Tvůrci mohli také vycházet také z legend, stačí zmínit např. Zlatou legendu.

Dalším zdrojem, ze kterého mohl rytec při výrobě matrice čerpat, byla konkrétní výtvarná díla, což se využívalo především v renesančním období, kdy je často velmi zřejmé z jakého konkrétního díla bylo čerpáno, využívány byla např. díla Albrechta Dürera nebo George Pencze (Hazlbauer 1998, 36).

6.1 Gotika

Jak již bylo řečeno výše, motivy na reliéfech byly úzce spjaty s atmosférou doby, ve které vznikaly. Z toho tedy vyplývá, že kachlová produkce z období vrcholné gotiky, je ve velké míře ovlivněna náboženstvím, což se odráží především na figurálních výjevech. Ty jsou, co se týče uměleckého zpracování, co nejvíce zjednodušeny. To se projevuje nehodnověrným zachycením prostoru, občasnou nenávazností motivů a celkovou nepropracovaností postav, u nichž je např. hlava

zobrazována z pohledu zepředu, výjimečně z profilu, obličej postrádá mimiku, celé vyjádření „akce“ je tak soustředěno na tělo. Pro lepší orientaci v reliéfu je v některých případech uplatňována tzv. „mluvící páska“, jež má usnadnit identifikaci jedince, avšak často se setkáváme s nepochopením identity vyplývajícím z nedostatečné vzdělanosti rytce v náboženských otázkách, což vede ke špatnému umístění pásky a následné dezinformaci (Hazlbauer 1996, 466-467).

Stejně jako u znázorňování postav tak i u ošacení se setkáváme s jistou schematičností. Šat se především u duchovních skládá z dlouhých nařasených rouch, popř. kombinace dlouhých plášťů a tunik, u světských postav se objevuje také krátká suknice. Ztvárňované modely vcelku skutečně odrážely módu daného období, stejně tak militarie byly zachycovány poměrně věrně (Pavlík – Vitanovský 2004, 19).

Kromě figurálních motivů se objevovaly také heraldické a architektonické, které se v případě, že byly součástí kachle s prořezávanou ČVS, považovaly za estetický vrchol kamnářské produkce a kamna, z nich složená patřila mezi luxusnější artikl.

Dalším důležitým aspektem, ovlivňující zobrazované náměty, byla neutěšená společenská situace, na kterou je třeba reagovat. V případě českých zemí se touto situací staly husitské války, díky kterým došlo ke vzniku nových témat, zaměřujících se na aktuální dění. Ty zahrnovaly např. ztvárnění husitských bojovníků, protipapežské motivy nebo varování před možností zneužití víry. Tyto kachle byly produkovány po roce 1420 a bylo možné je spatřit i nějakou dobu po skončení husitských válek (Pavlík – Vitanovský 2004, 20).

6.2 Renaissance

Nástup renesance můžeme, co se motivů týče, označit jako rozkvět. Spolu se změnou v myšlení dochází, i v umění a řemeslech s ním spojených, ke zmenšení vlivu křesťanství a k obracení se ke světským nebo mytologickým námětům, čerpající z antického světa. Náboženské motivy zcela nezmizely, avšak změnila se forma jejich ztvárňování.

Ve velké míře dochází k ústupu architektonických motivů. Úplně sice nemizí, ale zastávají roli spíše doplňkovou.

Jedním z mnoha nových prvků je ornament, který má především vegetativní charakter, mezi nejužívanější rostliny patří např. vinná réva nebo akantové listy.

6.3 Náboženské motivy

Tematika náboženských motivů by se dala rozdělit do 4 skupin:

- 1) starozákonní motivy
- 2) novozákonní
- 3) světci
- 4) ostatní

Já se zaměřím spíše na rozbor motivů starozákonních a novozákonních. Motivů se mohou také prolínat, to se týká např. starozákonního motivu se sv. Jiřím, který zároveň spadá do skupiny zobrazovaných světců.

6.3.1 Starozákonní motivy

Kachle náboženské tematiky vyskytující se na území Čech, potažmo i Moravy a Slezska, můžeme z hlediska jejich často mnohfigurálního ztvárnění označit jako svým způsobem unikátní.

Je možné zaznamenat jak motivy ojedinělé, tak i takové, které jsou rozšířeny po celém našem území, např. zobrazení sv. Jiří, Meluzína, Klanění mudrců atd. U těchto obvyklých ztvárnění můžeme pozorovat jakousi neměnnost hlavní kompozice, rozdílné jsou především detaily, jež dotvářejí základní dějovou linii, a jen díky nim často máme možnost rozeznat artefakty z různých částí našeho území.

Nyní bych se ráda blíže zaměřila na jeden z častých motivů, kterým jak již bylo výše zmíněno, byl sv. Jiří. Ten byl zobrazován od 14. do počátku 16. století, poté se už neobjevuje, jelikož nastupuje renesance a příklon spíše k antickým hrdinům. Jeho obliba měla kořeny v jedné z legend, která popisuje, jak zachránil princeznu před ohavným drakem, draka svázal a přivedl do města, kde mu poté, co jeho obyvatelé slíbili, že se nechají pokřtít, usekl hlavu. Sv. Jiří je chápán jako patron rytířů, umírajících, zbrojářů, rolníků ad. Atributy, podle nichž je možné ho identifikovat, jsou zbroj, meč, štít a poražený drak (Pavlík 2009, 138-139). Postava světce je znázorňována ve dvou různých verzích: „...rytíř na koni noří kopí do dračího křtánu pod jeho kopyty. Druhý model postrádá koňskou figuru a hynoucí drak se v něm svíjí přímo pod nohama sv. Jiří.“ (Loskotová 2011, 32).

6.3.2 Motivy z Nového zákona

Velkou část motivů s náměty z Nového zákona lze shrnout pod pojmem christologické a v návaznosti na již zpracované nálezové

soubory je rozdělit tak jako Z. Hazlbauer (1998) do tří základních kategorií:

- 1) zobrazení Ježíše v dětské podobě
- 2) zobrazení Ježíše v dospělé podobě
- 3) zobrazení christologické a mariánské symboliky

6.3.2.1 Zobrazení Ježíše v dětské podobě

V případě těchto vyobrazení bývá Ježíš zpodobňován neoděný, s hlavičkou plnou kudrlin a výhradně s postavou Panny Marie, která je oblečena do, až na zem sahajícího roucha. Její hlava je téměř vždy zdobena gloriolou, již malý Ježíš naopak téměř vždy postrádá. Tato ústřední scéna je doplňována postavami, dle kterých je možné rozpoznat, o jaký konkrétní výjev se jedná. Nejčastěji se ztvárňovala tato témata: Narození páně, Klanění tří mudrců, Panna Maria a dítě na trůně, Boží rodina (Hazlbauer 1996, 454).

6.3.2.2 Zobrazení Ježíše v dospělé podobě

Vyobrazení dospělého Ježíše je spjato s jeho činy a nejvýznamnějšími okamžiky sklonku jeho života, tudíž se jedná především o zobrazování Kristových pašijí – Kristus na Olivové hoře, Ukřižování a Zmrtvýchvstání, méně už se vyskytují Vjezd do Jeruzaléma a Poslední večeře. Typickým příkladem zpodobnění Ježíše je např. kachel z Prahy, kde je Kristus ztvárňován s gloriolou a bederní rouškou, na kříži se nachází nápisová páska s písmeny INRI a symboly Slunce a Měsíce, v některých případech je pata kříže opatřena symbolem lebky (Brych 2004, 14).

6.3.2.3 Zobrazení christologické a mariánské symboliky

Zobrazení mariánské symboliky bylo provedeno formou nápisových pásek, popř. monogramů. To se netýkalo pouze kachlového umění, ale i jiných předmětů jako byly např. předměty běžné keramické produkce, na kterých bylo vyryto jméno Panny Marie.

Co se týče ztvárnění christologické symboliky, to bylo odlišné a na první pohled ne tak patrné. Příkladem je např. zobrazení Beránka božího, který je stejně jako Kristus zobrazován se svatozáří a 2 klíčovými aspekty: kalichem na Ježíšovu krev a vítězné korouhve se znamením kříže, jež měly symbolizovat Vzkříšení.

6.4 Světské motivy

Skupina motivů, jež označujeme jako světské, je stejně jako skupina náboženské tematiky, velmi rozsáhlá a rovněž neméně důležitá, snažíme-li se o alespoň zběžné zmapování kamnové ikonografie. Zahrnuje velké množství námětů, které bychom na první pohled mohli zjednodušeně označit jako lidové. Avšak přihlédneme-li blíže ke konkrétním výjevům, musíme od tohoto termínu opustit. Nejčastěji se totiž zobrazovaly tyto náměty: boj a turnaj, lov a kratochvíle (Pavlík – Vitanovský 2004, 85). Z toho lze snadno vyvodit, že zachycován byl spíše životní styl vyšších vrstev společnosti, čímž rozumíme šlechtu, popř. měšťany, v menší míře řemeslníky, nicméně aktivity venkovského obyvatelstva, tedy těch nejchudších, nebyly zachycovány vůbec.

6.4.1 Husitské motivy

Husitské motivy je obtížné jednoznačně zařadit. Někdo se přiklání k tomu, že by měly spadat pod motivy náboženské (Hazlbauer 1998), někdo je řadí do skupiny světských motivů (Pavlík – Vitanovský 2004).

Dalo by se říci, že stojí spíše na pomezí obou zmíněných kategorií, a že záleží na konkrétním posuzovaném výjevu.

Jejich zpodobnění na samotných kamnech lze chápat jako určité vyjádření postoje objednavatele kamen. Husitské motivy je možno v závislosti na obsahu rozdělit na dvě základní skupiny. První se vyznačuje velice věrným ztvárněním, zachycené situace jsou lehce pochopitelné i pro náboženského laika. Do této skupiny patří reliéfní zobrazování husitských nebo jiných vojsk.

Do další skupiny řadíme motivy ztvárňující symboly husitské ideologie, kdy je dominujícím aspektem kalich, často doplněn hostií (Hazlbauer 1998, 2001).

Tyto dvě skupiny se mohly prolínat, např. u zobrazovaných husitských vojsk, nesoucích před sebou prapor se symbolem kalichu, který byl zároveň i důležitým prvkem při určování totožnosti znázorňovaného vojska.

Ač to není ze samotného motivu na první pohled patrné, do skupiny husitských kachlů lze zařadit i kachle protipapežské. Není zde sice ztvárněn žádný husitský bojovník, neobjevuje se ani symbol vyjadřující husitské ideje, avšak je třeba vzít v potaz proticírkevní vyznění samotného ztvárnění. Jako příklad lze uvést nález z hradu Rábí pocházející z druhé poloviny 15. století, na jehož ČVS se nachází protipapežský nápis, proveden v kruhovém opisu okolo papežského erbu, jež praví, že: „papez.pan.pyssnych.porodil.psuotie“. Tento typ motivů je možno definovat tedy spíše jako nábožensko-politické než jen čistě náboženské.

6.4.2 Turnajové scény

Mezi oblíbené scény, jež hrnčíři často vytvářeli, patřily bezesporu scény turnajové. Ty byly zpočátku chápány jako praktické cvičení pro reálný boj, a až postupem času se ujaly jako společenská událost (Pavlík – Vitanovský 2004, 85). Přítomnost těchto typů reliéfu lze celkem dobře chronologicky zachytit. Poprvé se objevují již od 14. století, za dob husitských válek výrazně ustupují, aby mohly po jejich skončení opět v plné síle nastoupit. Během 16. století však mizí definitivně.

Jejich ústřední postavou byly rytíři ve zbroji, většinou sedící na koních, třímající v ruce různé typy zbraní, nejčastěji meč nebo kopí. Někdy se jednalo i o pěší bojovníky bojující proti sobě, ve výjimečných případech se objevovaly také osamocené postavy.

Z hlediska přesného určení výjevu měl velký význam typ zobrazovaného kopí, podle kterého je možné rozpoznat, zda se jedná o scénu turnajovou nebo bojovou. V případě turnajové scény je kopí zakončeno turnajovou korunkou a v některých případech je zobrazován i štítek chránící ruku. Je-li zobrazována bojová scéna má kopí ostrý bojový hrot.

Dalším poměrně zajímavým doplňkem turnajových výjevů je persona šaška, který symbolizuje vmíšení lidového prvku do šlechtického prostředí. Často se i na těchto zobrazeních, uplatňuje společenská hierarchie, což se projevuje především velikostí postav, kdy je postava rytíře v poměru k šaškovi větší (Pavlík – Vitanovský 2004, 85).

6.4.3 Lovecké scény

Lov hrál v životě šlechty velmi důležitou roli, a kromě kratochvíle sloužil jako způsob získávání potravy. Postavy lovců jsou zobrazovány buď na koni vybaveny sokolem nebo psem, jdoucím na vodítku, a nebo

pěší, kdy třímají v ruce oštěp (Brych 2004, 19). Nejčastěji zobrazovaným loveným zvířetem je vysoká, méně se vyskytuje medvěd (Pavlík – Vitanovský 2004, 89).

U loveckých scén se v některých případech můžeme setkat s otázkou správné interpretace zobrazovaného reliéfu, pramenícího z odlišného úhlu pohledu. Příkladem jsou na první pohled jasná ztvárnění, která však při bližším ohledání mohou mít křesťanský podtext (Loskotová 2011, 79).

6.4.4 Hry

Asi nejrozšířenější hrou období 14., 15. století jsou vrhcáby, které v tomto období hrály všechny vrstvy obyvatelstva (Hazlbauer 1998, 191-192). Vrchcáby by se daly označit za obdobu dnešní dámy. Smyslem hry bylo dostat své kameny na druhou stranu desky, tzv. vrhcábniče, přičemž dle určitých pravidel bylo možné „vyhodit“ soupeřovy kameny ze hry.

Svou oblibu hra získala nejen díky dramatičnosti, ale také kvůli často i poměrně vysokým sázkám, jež měly peněžní i hmotnou formu, a které její provozování často doprovázely. Následky hry byly v některých případech fatální, hráči se často nesmířili s prohrou, a tak docházelo k fyzickým střetům, které končily i smrtí, což byl jeden z důvodů, proč byly vrhcáby jak světskou, tak i církevní mocí zakazovány (Hazlbauer 1998, 192).

Reliéfni motivy jsou tvořeny podle víceméně statické šablony, ústřední scéna zůstává neměnná. Centrální prvek představuje vrhcábniče, nad kterou se sklání dvě postavy, které se však namísto hře věnují šarvátce, mění se pouze detaily dokreslující prostředí, ve kterém se souboj odehrává, což bývá povětšinou krčma.

Zajímavé však je, že ač mohou z dnešního pohledu působit tyto reliéfní znázornění jako propagace hry, ve skutečnosti mají mravokárný účel. Je třeba se podívat z pohledu člověka žijícího v tehdejší společnosti. Z této optiky jsou scény plné symbolů vyjadřující různé společenské nešvary jako opilství, hazard a potyčky, jež mohou vyústit až do smrtelného hříchu zabití. Tyto kachle se objevovaly ve 14. a 15. století, v 16. století už se objevují jen zřídka.

6.4.5 Hudba, tanec, společenské události

Prakticky ve všech volnočasových aktivitách tehdejší doby hrála významnou roli hudba. Můžeme víceméně s jistotou tvrdit, že téměř na každém druhu motivu, ať už náboženském nebo světském, je možné najít hudební nástroj. Objevují se bicí, strunné i dechové nástroje. Nástroje můžeme spatřit v rukou šašků, andělů, ale i lovců.

Mezi často zobrazované společenské události patřily kromě turnajových scén také zásnuby, které jsou tematikou i ztvárněním velmi blízké jinému motivu, tzv. „*zahradě lásky*“. Zahrada lásky je popisována buď jako místo, kde se schází a baví členstvo urozené společnosti nebo jako místo, kde se schází zamilované páry, aby se oddaly námluvám (Loskotová 2011, 83).

Motiv zásnub má většinou vcelku neměnný charakter. Dívka podává muži věnec nebo prsten, dalším důležitým aspektem je nějaká nádoba s rozkvetlými květinami. I zde se setkáváme se symbolickým prvkem, jímž je věnec vyjadřující nevěstinu čistotu, popř. prsten, který je možné chápat jako symbol závazku.

6.4.6 Portrétní

Jako světské motivy lze chápat také zobrazení osob formou portrétní. Přestože již v závěru gotického období se ojediněle vyskytují

portréty panovníků, většinou nemůžeme kvůli absenci konkrétnějších insignií, s jistotou určit skutečnou totožnost, zobrazované osoby.

Proto tedy portrétní kachle datujeme až do renesančního období, pro které se staly typické. Vzhledem k tomu, že mezi ztvárňované osoby patřily výhradně urozené osoby, můžeme tyto motivy nazývat také šlechtické.

Zobrazované osoby byly jak fiktivní, tak skutečně existující a pro jejich zpodobnění bylo používáno několik víceméně statických šablon. Nejčastěji se jednalo o zasazení jedné, popř. dvou postav do architektonického rámce. Velký důraz byl kladen na detailní zachycení oděvu, muži byli někdy zachycováni při jízdě na koních, ženy nikoli. Konkrétní postavy však nebylo jednoduché rozpoznat, tvůrci kachlů si podobu často upravovali a nebyl-li reliéf opatřen heraldickým prvkem nebo medailí, popř. přímo nápisem, jenž prozrazoval identitu dotyčného, byla identifikace nemožná (Menoušková 2008, 73).

6.5 Mytologie, alegorie, fantastické motivy

Při studiu fantaskních motivů je důležité, uvědomit si, že ačkoliv z pohledu dnešního člověka mohou působit nelogicky a fantasticky, středověký člověk je tak nechápal. V životě středověkého člověka se fantaskní rovina plně prolínala s rovinou reálnou a např. zvířata, která my bereme jako fantastická, chápali tehdejší lidé jako skutečná.

Jedním z nejčastějších mytologických námětů je tzv. Meluzína, jež má podobu mořské panny se dvěma ocasy a stejně jako např. sfinga nebo siréna je chápána jako typické ženské monstrum (Brych 2004, 16).

Zajímavým bájným stvořením je Divý muž, který se na rozdíl výše zmíněné Meluzíny objevuje jen ojedinele. Jeho pojmenování pramení z jeho vzezření a způsobu života. Je zpodobňován s plnovousem, rozčuchanými vlasy a tělem porostlým zvířecí srstí. Bývá označován jako symbol plodnosti, prasíly a zdraví (Loskotová 2011, 42).

Mezi reálná zvířata, která se ve větší míře objevují na ČVS, patří lev, orel, kozel nebo vlk. Ten je ztvárňován v roli kazatele, mluvícím k hejnu ptáků, přičemž ve vaku na zádech má již několik polapených obětí. Jedná se tedy o alegorii, kdy se falešný kazatel pokouší o svedení věřících. Tento výjev se stal velmi oblíbeným a rozšířeným téměř po celé Evropě (Brych 2004, 17).

S nástupem renesance dochází, co se týče motivů k inklinaci k antickému období. Jedním z oblíbených námětů je Sedmero svobodných umění. Tento se dělil na „...trojici gramatika, logika (nebo dialektika) a rétorika a čtveřici geometrie, aritmetika, astronomie a hudba.“ (Pavlík – Vitanovský 2004, 65). V některých případech sem patřila i filozofie nebo teologie. Jednalo se o obory, ve kterých by měl být vzdělaný renesanční člověk, a které byly zpodobňovány prostřednictvím ženské postavy nebo pomocí skutečné osoby, která byla v daném oboru považována za významnou.

Podobně (formou ženské postavy) byly ztvárňovány dobové ctnosti a neřesti. Jako nejvýznamnější ctnost byla vybrána spravedlnost, velmi považována byla také síla nebo stálost, která je někdy zobrazována jako žena v bojovém postoji se zbraní, v některých případech se jedná o ženu opírající se sloup.

Mezi nejvíce opovrhované neřesti patřily např. žádostivost, lakota, lenost nebo pomíjivost (Pavlík – Vitanovský 2004, 67). Z našeho území známe pouze zobrazení lenosti a pomíjivosti.

Při tvorbě antických motivů se hrnčíři obraceli také k antickým osobnostem. Ztvárňovali historické i anonymní postavy, stejně jako konkrétní antické bohy a hrdiny, kteří jsou zastoupeni např. Herkulem, bohyní Démétér a další.

6.6 Heraldické motivy

Heraldika byla, zvláště ve středověku, velmi oblíbeným typem dekorace ČVS. V největší míře bylo možné spatřit znaky zemské a rodové, méně se objevovaly městské, církevní a jen vzácně se setkáváme s erby cechovními. Heraldický prvek se objevuje i v reliéfech odlišné tematiky, kdy slouží pouze jako doplňkový prvek např. na architektonicky nebo ornamentálně laděných reliéfech.

Stejně jako třeba kachle husitské, mohly i tyto sloužit jako určité vyjádření názoru jejich majitele. Jako příklad lze uvést případ kamen dekorovaných znaky Karla z Lichtenštejna, jež byl zastáncem neomezené císařské moci, je tedy logické, že v místě, kde byla instalována (měšťanské domácnosti, šlechtická sídla), pobývali lidé, kteří byli zastánci prohabsburské politiky (Tymonová 2007, 507).

Ve většině případů se však musíme spokojit spíše s informací, že pokud vůbec tvůrce kachle věděl něco o pravidlech heraldiky, tak toho muselo být velmi málo. Znaky si většinou přizpůsoboval podle potřeby, někdy jak již bylo výše zmíněno, mají dekorační funkci.

Můžeme se samozřejmě setkat i s kvalitně provedeným heraldickým motivem, podléhajícímu daným pravidlům, ale to je obvyklé spíše v případě luxusnějšího prostředí.

6.7 Architektonické motivy

Architektonické prvky lze najít téměř na všech tematických motivech. Nejsou sice prvky ústředními, nýbrž dokreslují celkové vyznění scény. V konečném kontextu jsou nepostradatelné.

Mají-li však představovat ústřední roli, je možné je nejčastěji zaznamenat na ČVS obdélníkového formátu, která nese reliéf opatřen gotickými kružbami a lomenými oblouky katedrálních oken (Menoušková 2008, 117). Ty se objevují především na kachlích s prořezávanou ČVS, které patří k uměleckému vrcholu kamnářské produkce, a známe je tedy především z luxusních lokalit. Spatřit je však bylo možné i na římsových kachlích nebo na ukončovacích člancích, které byly zpodobňovány např. jako lilie nebo trojúhelníkové vimperky, lemovanými kraby (Brych 2004, 21).

Velmi populárním prvkem byl mimo jiné čtyřlíst, který byl zobrazován v různě složitých variacích, jako byla např. kombinace trojlístu a čtyřlístu. V obdélníkových kompozicích byl často uplatňován i motiv rozety, která byla většinou umístěna v horním segmentu motivu. Posledním centrálním aspektem architektonických ztvárnění je kříž. Ten vychází z výběžků gotických kružeb, obecně nazývaných *nosy*. Prosadí-li se tyto výběžky samostatně v kosočtvercové síti, dojde ke změně tvaru a ze čtyřlístu se stane kříž se čtyřmi rameny. Čistě renesanční architektonické motivy jsou ojedinělé, v podstatě zobrazují tři neměnné prvky: lunetu, arkádu a niku, jejichž zobrazení bylo neměnné a na rozdíl od gotických prvků, jež byly rozvíjeny, tyto se dalších alternativ nedočkaly rameny (Pavlík – Vitanovský 2004, 165).

Architektonické motivy byly ve výzdobě reliéfů uplatňovány v období od 14. století do počátku 16. století.

6.8 Ornamentální motivy

Stejně jako architektonické motivy i u ornamentálních je třeba rozlišovat, zda se jedná o výjev doprovodný nebo ústřední. Je možné ho označit jako polytematický motiv, zasahuje totiž např. do náboženských scén, proplétá se křídly stylizovaných andělů nebo je součástí heraldického zobrazení (Pavlík – Vitanovský 2004, 173). V závislosti na kachlových reliéfu lze ornamentální motivy rozdělit do dvou základních skupin, rostlinné a geometrické (Menoušková 2008, 139).

Jak už to většinou u tvorby nějaké umělecké činnosti bývá, produkce je vždy alespoň částečně ovlivněna slohem, který je v danou dobu praktikován. Nejinak je tomu i v případě ornamentálních motivů. Je tedy zjevné, že geometrické prvky byly používány především v období gotickém. Rostlinné ztvárnění se začínalo praktikovat na pomezí gotiky a renesance. Nelze tvrdit, že vegetativní prvky se v gotice neobjevovaly, avšak pravý rozkvět zažily až s nástupem renesance. Častými druhy rostlin, jež se při zobrazování těšily oblibě byly např. akanty, větvičky s lístky nebo tzv. *sukovatky* tj. hůl se suky (Krásnokutská 2005, 62), která je ideální např. pro dekoraci okrajové lišty.

Avšak geometrické elementy v renesanci zcela nevymizely, velmi frekventovaným byl pletenec, popř. provazec. Ten byl hojně využíván a byl to jakýsi dělicí prvek, aplikovaný nejvíce na římsové kachle, nicméně se vyskytoval i samostatně u jiných typů.

Nejvíce používaným rostlinným motivem byla rozeta. „Jde o stylizaci květu, nejčastěji růže, často doplněnou listovím nejrůznějších tvarů.“ (Pavlík – Šedo 2008, 37). Rozeta se ukazuje jako typický příklad centrálního rostlinného motivu. Poskládali-li se z těchto motivů celá kamna, byl výsledný dojem velmi efektivní.

Mezi ornamentální složky reliéfu je třeba zahrnout písmo. To většinou pokrývá povrch ČVS římsových kachlů, avšak oproti kachlům

výhradně pokrytým písmem, je účel sdělení odsunut do pozadí a primárním cílem je pouze snaha o estetický dojem, což se projevuje tím, že z lingvistického hlediska jsou nápisy chybné a nedávají smysl. Pravděpodobně byly tvořeny negramotnou osobou, jež se buď snažila napodobit konkrétní znaky, nebo znala např. jen tři písmena a aplikovala je stále dokola.

Typ ornamentu, na který bychom neměli zapomenout, je ornament figurální. Ten je charakterizován kombinací rostlinných prvků s lidskými popř. zvířecími těly a vyskytuje se poměrně vzácně (Pavlík – Vitanovský 2004, 185-186).

7 ZPRACOVÁNÍ NÁLEZOVÉHO SOUBORU

V následující části mé bakalářské práce bych se ráda zaměřila na aplikaci výše shrnutých teoretických poznatků na nálezové soubory z vybraných lokalit unhošťského regionu. Bude se jednat o lokality Unhošť - Václavské náměstí, Unhošť - pod bývalým domem č.p. 12, Braškov – rýha inženýrských sítí před domy č.p. 32, 72, 75 a Kyšice - tvrz. Výzkumy na zmíněných lokalitách byly prováděny v posledních cca 25. letech unhošťským muzeem nebo v případě starších výzkumů Archeologickým ústavem Praha. Všechny nálezy získané těmito výzkumy má nyní ve svých depozitářích uložené unhošťské muzeum.

7.1 Unhošť

Unhošť byla na základě písemných pramenů vedena jako ves ve 2. polovině 13. století, kdy byla částečně přidělena k Menšímu městu pražskému. V roce 1329 se již jednalo o městečko spadající pod hrad Křivoklát. V době husitských válek bylo v moci Václava Gardy z Petrovic, avšak roku 1489 bylo prohlášeno ze svobodné a obdrželo vlastní práva a znak, jež zpodobňoval jelena vyrážející z křoví, zobrazeno v modrém štítu. Od 16. století zastihly městečko zlé časy. Potkala ho série ničivých požárů a drancování, což vedlo téměř k celkovému zpusnutí, jež se nakonec podařilo odvrátit a zřejmě v letech 1785-90 získala Unhošť status města (Wirth 1907, 120-121).

7.2 Kyšice

První písemná zmínka o tvrzi pochází z roku 1316, ale její existence zřejmě sahala až do roku 1249, kdy v jejích útrokách měli sídlit vladykové z Braškova, kteří byli psáni někdy také jako páni z Kyšic. Dalšími majiteli se stal rod pánů kladenských z Kladna, kteří tvrz vlastnili do roku 1670. Poté došlo k dělení panství, v roce 1688 tvrz stále stála,

jen některé její pokoje byly předělány na sýpky na obilí (<http://www.obec-kysice.cz/informace-o-obci/historie>, citováno 16.3.2012). Objekt a jeho nejbližší zázemí tedy začal získávat hospodářský charakter, který zcela převážil i v následujících letech. I tak se o něm zmiňuje Soupis památek politického okresu kladenského z roku 1907, který doslova uvádí: „Tvrz zašla beze stopy. Nynější dvůr má hospodářské stavení z XVIII. a XIX. století a dvě slušné brány, prejzy kryté; jedna zazděná.“

7.3 Braškov

První zmínky o vsi Braškov, jež se nachází nedaleko města Unhošť, jsou známy již z roku 1249. Ves, v jejímž intravilánu se nacházela také tvrz, byla stejně jako všechny vesnice v kraji rozdělena mezi několik zemanů. V 16. století již Braškov náleží k panství Buštěhradskému, v té době již tvrz nestojí, avšak o tvrzišti existují zmínky ještě v roce 1602 (Sedláček 1996, 275).

7.4 Charakteristika nálezových souborů

Nálezové soubory, jež jsem zpracovávala není možné označit jako nepodobné, avšak některé prvky se samozřejmě lišily. Jednalo se především o barvu, a z toho vyplývající keramické složení hlíny, ze které byly vytvářeny a v neposlední řadě také o typ kachle vyskytující se na dané lokalitě.

Mým předpokládaným cílem byla snaha o bližší ikonografickou identifikaci, což bylo vzhledem k nepočetnému výskytu komorových kachlů, popř. jen velmi malému fragmentu ČVS, nemožné. Větší část nálezů z unhošťského muzea, alespoň těch mnou zkoumaných, totiž tvoří kachle nádobkového typu, postrádající ČVS, a tedy i samotný reliéf. Přesto si však nedovoluji tvrdit, že by soubor postrádal jakoukoli

výpovědní hodnotu. Naopak, některé artefakty mohou posloužit jako typické ukázky určitých výzdobných prvků používaných v daném období.

Bližší určování typů kachle, čímž mám na mysli, jejich umístění na kamnech bylo znemožněno tou skutečností, že během výše zmíněných výzkumů byly objeveny pouze jednotlivé exempláře nikoli celá kamnová tělesa, a snaha o bližší určení jednotlivých kachlů by tak byla bezpředmětná.

Všechny nálezy, se kterými jsem pracovala, byly kromě jednoho exempláře, pouhé fragmenty, v některých případech slepené z několika kusů, mnohdy však jen jednotlivé střepy nalezené např. při povrchových sběrech. Až na nepatrné výjimky jsou všechny fragmenty rezné, beze stop nějaké povrchové úpravy.

7.5 Metodologie při zpracování

Při pokusu o ucelené zpracování souborů z výše zmíněných lokalit jsem se rozhodla inspirovat studií M. Erného z roku 2008, a to především při popisu komorových kachlů opatřených ČVS. Vytýčila jsem 3 základní aspekty mého zkoumání, jež byly dále blížeji upřesňovány: ČVS, komora a spoj komory a ČVS. Ve většině případů nešlo tyto aspekty sledovat všechny na jednom předmětu, jelikož jak jsem již zmínila výše, úroveň zachování byla různá. Co se týče upřesnění spoje ČVS a komory, pro určení tohoto prvku používám Erného matici z výše zmíněné studie. Používám tedy označení A-D (viz. Obr.1).

U kachlů jiného než komorového typu jsem snažila pouze o zařazení v rámci lokality, popř. o nejnutnější metriku a přibližné určení barvy keramického materiálu.

Nálezy budou v následující stati rozděleny dle lokalit, posléze řazeny dle jejich evidenčních čísel. Pokus o dataci bude založen na zobrazovaných motivech, poznatky z toho vyplývající tedy nelze brát absolutně, ale spíše orientačně. Rozměry, není-li uvedeno jinak, jsou uváděny v pořadí výška x šířka v milimetrech.

7.6 Unhošť - pod bývalým domem č.p. 12

Tento nálezkový soubor obsahuje celkem 5 zlomků kachlového materiálu. U všech se jedná o fragmenty komorového kachle s neúplně dochovanou ČVS, nesoucí většinou alespoň částečně rozpoznatelný reliéf. Tyto zlomky jsou ve fondu muzea vedeny pod sbírkovými čísly A639-A643.

A 639

Jedná se o nejlépe zachovalý exemplář analyzovaného souboru, jelikož má zachováno $\frac{3}{4}$ ČVS a rovněž celou vyhřívací komoru včetně záchytného a vyhřívacího otvoru.

Typ kachle: komorový, římsový **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: čtverec **Rozměry ČVS:** 141x164 mm. **Přední strana:** Neglazovaná, barva na povrchu světle hnědá, cihlově červená až oranžová; povrch hladký; stav dochování reliéfu vcelku dobrý; téměř celé ulomené cimbuří. **Zadní strana:** Barva světle hnědá až oranžová; povrch hladký; příměsi lehce vystupují na povrch; mírné stopy očazení.

Komora: téměř celá dochována. **Hloubka:** celková 89 mm, maximální 94 mm **Síla stěny:** 4 mm **Vyhřívací otvor:** kruhový **Rozměry (s okrajem):** 94x108 mm **Rozměry (bez okraje):** 76x84 mm. **Záchytný otvor:** kruhový **Průměr:** 2 mm **Vzdálenost od ČVS:** 38 mm

Spoj komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: ČVS je reliéfně rovnoměrně rozdělena na 3 horizontální části, na kterých je reliéf kromě té nejspodnější relativně dobře rozpoznatelný. Na prostřední třetině se nachází jednoduchý vodorovný provazec v mírném výžlabku. Jak již bylo zmíněno výše, na nejspodnějším segmentu je zachování reliéfu natolik nedostačující, že není možné pokusit se definovat podobu motivu, co na něm byl zachycen. Můžeme se jen přiklonit k domněnce, že šlo pravděpodobně o další vodorovný ornament, jaký můžeme spatřit u mnohých dalších exemplářů stejného typu a datace.

A 640

Fragment komorového kachle, dochována především část ČVS. Na první pohled rezný, při bližším ohledání jsou na ČVS patrné drobné stopy zřejmě bílé polevy (viz. Foto 6).

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník zakončen na vertikálních koncích půlkruhem **Přední strana:** Glazovaná, barva na povrchu okrová, cihlově červená, šedá; povrch hladký, příměsí na povrchu; stav dochování reliéfu vcelku dobrý. **Zadní strana:** Barva okrová až světle hnědá; mírné stopy očazení.

Komora: nedochována

Spoj ČVS a ČVS: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vzhledem k faktu, že ČVS není dochována celá, není bližší identifikace reliéfu úplně možná. Avšak lze rozeznat ženskou postavu, zřejmě urozeného původu, jež je ze stran doplněna architektonickými prvky. Nad ní se objevuje dekorace v podobě

lunety s palmetou. Kachel lze tedy v závislosti na motivu označit jako portrétní.

Jedná se o obvyklý motiv především v renesančním a raně barokním období. Podobné ztvárnění bychom zřejmě našli v jakémkoli větším, již zpracovaném kachlovém souboru. Jako příklad můžeme uvést např. kachel číslo 490 zobrazený ve výběrovém katalogu Národního muzea v Praze (Brych 2004, 193), který zachycuje polopostavy šlechtického páru, umístěných v nikách, nad hlavami má každý jednu lunetu.

A 641

Fragment rohové části komorového kachle, dochována část komory i ČVS (viz. Foto 4).

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: obdélník nebo čtverec **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu světle hnědá, světle cihlová; povrch hladký; stav dochování reliéfu dobrý. **Zadní strana:** Barva světle hnědá až světle cihlová; silné stopy očazení po téměř celé dochované ploše.

Komora: částečně dochována **Hloubka:** celková 41 mm, maximální 45 mm **Síla stěny:** 7 mm

Spoj ČVS a komory: sledovatelný **Typ spoje:** A

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vzhledem k jen částečnému zachování ČVS nelze určit, co přesně měl reliéf obsahovat. Kromě architektonických prvků je patrný také obličej andělíčka a jednoho jeho křídla, zbytek ČVS a tedy i samotného motivu chybí.

Postavy andělů byly používány jako vedlejší i ústřední postavy znázorňovaných scén. V tomto případě se zdá, vzhledem k umístění, že se jednalo spíše o doplněk, možná o tzv. putti, které se objevovaly od 16. století (Krasnokutská 2005, 64).

A 642

Zlomek rohu ČVS a komory (viz. Foto5).

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: obdélník nebo čtverec **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu světle hnědá, světle cihlová, místy světle šedá; povrch hladký; stav dochování reliéfu celkem dobrý. **Zadní strana:** Barva světle hnědá až světle cihlová; silné stopy očazení po téměř celé dochované ploše.

Komora: částečně dochována **Síla stěny:** 8 mm

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Zachována pouze malá část v rohu ČVS nesoucí architektonický motiv, který zřejmě sloužil jen jako jakési ohraničení pro samotnou scénu.

A 643

Fragment pravděpodobně pravého horního komorového kachle, slepeného ze 2 zlomků.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: spíš obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu světle hnědá, světle cihlová, místy světle šedá; povrch hladký; stav dochování reliéfu dobrý. **Zadní strana:** Barva světle hnědá až světle cihlová, místy světle béžová; mírné stopy očazení.

Komora: částečně dochována, včetně jednoho záchytného otvoru **Síla stěny:** 4 mm **Záchytný otvor:** kruhový **Průměr:** 6 mm **Vzdálenost od ČVS:** 7 mm

Spoj ČVS a komory: sledovatelný **Typ spoje:** B

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Stejně jako u předchozího nálezu (A642) dochována pouze část, jež se nedá pro bližší identifikaci považovat za dostatečnou. Opět se zřejmě jedná jen o jakýsi architektonické ohraničení ústředního výjevu.

7.7 Unhošť – Václavské náměstí

Nálezový soubor z tohoto výzkumu čítá, oproti předešlému pouze 4 kusy. Jedná se jak o předměty slepené z několika fragmentů, tak i o samostatné střepey, u kterých lze poznat to, že byly kdysi součástí kamnového tělesa jen podle tvaru a výzdoby. Jelikož se ve všech případech jedná o fragmenty nádobkových kachlů, zaměřuji se, jak jsem již uvedla výše, jen na nejnútnejší aspekty deskripce.

Oproti minulému souboru, jsou nálezy z tohoto vedeny pod jednotným sbírkovým číslem Unhošť 01/2006, proto je budu řadit nikoli podle jejich evidenčního čísla, ale podle míry dochování, respektive dle velikosti, od nejlépe zachovaného po nejmenší střepey.

Nejlépe zachovaný fragment, slepen ze 14 kusů, záchytná šroubovice, zachováno cca 70% korpusu, celé dno; patrné odříznutí strunou (viz. Foto 11).

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle cihlová až oranžová, okrová **Rozměry:** výška 140 mm, šířka dna 93 mm, šířka od okraje k okraji 176 mm.

Další zachovaný fragment kachle, slepený ze 6 kusů, zachováno přes 50% korpusu, záchytná šroubovice, celé dno; patrné odříznutí strunou (viz. Foto 10).

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle cihlová až oranžová, okrová, místy šedá **Rozměry:** výška 71 mm, šířka dna 68 mm, max. šířka 149 mm.

Fragment části dna a stěny.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle cihlová, světle okrová, na lomu šedá **Rozměry:** výška 61 mm, šířka dna 36 mm, šířka lomu: 2 mm.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí, část okraje (viz. Foto 12).

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle hnědá, na lomu cihlová, na vnitřní straně bílý nádech **Rozměry:** výška 85 mm, šířka 54 mm, šířka lomu 9 mm.

7.8 Braškov – rýha inženýrských sítí před domy č.p. 32, 72, 75

Výzkum se uskutečnilo v červenci 1997 unhošťské muzeum, pod vedením Mgr. M. Kruckého. Byly při něm odkryty průběhy dvou příčných zdí z lomového kamene. Dále se objevila koncentrace raně novověké keramiky, obsahující její rozličné druhy - stolní, kuchyňskou, kachle apod. To vše zřejmě mělo spojitost s tvrzí, jež se zde nacházela, o které jsou známy poslední zprávy z roku 1602 (Výzkumy v Čechách 1996/7, 19).

Setkáváme se zde s 11 fragmenty nádobkových i komorových kachlů. Všechny zlomky jsou režné, bez glazury a u obou typů jsou zachovány pouze velmi malé části výsledných produktů. Popisované předměty jsou při nadcházející deskripci seřazeny dle typu, nejdříve komorové kachle, poté nádobkové. Je to zapříčiněno tím, že stejně jako u nálezů z výzkumu Unhošť – Václavské náměstí, i zde se setkáváme s jednotným evidenčním číslem pro tento výzkum, a to A 858.

Fragment rohu ČVS a velmi malé části komory.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: čtverec nebo obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu okrová, světle cihlová, světle až tmavě šedá; povrch drsný; reliéf špatně rozpoznatelný. **Zadní strana:** Barva hnědá, světle cihlová; velmi silné stopy očazení po celé dochované ploše.

Komora: víceméně nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: S ohledem na velmi špatnou, v podstatě nulovou možnost rozpoznat reliéf si nedovolují pokoušet se o bližší deskripci.

Fragment rohu ČVS a okrajové lišty (viz. Foto 8).

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: obdélník nebo čtverec **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu světle hnědá až světle béžová, místy tmavě šedá; povrch hladký; výrazná okrajová lišta; reliéf dobře dochován. **Zadní strana:** světle šedá barva; beze stop očazení.

Komora: víceméně nedochována

Spoj ČVS a komory: sledovatelný **Typ spoje:** D

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vzhledem k faktu, že se zachovala velmi malá část ČVS, není opět možné zobrazený motiv blížeji identifikovat. Lze se jen dohadovat, co mohlo být na reliéfu zobrazeno, takto výrazná okrajová lišta se často objevovala např. u portrétních kachlů, avšak nebylo to pravidlem. Nedovolují si tedy zaujímat žádné pevné stanovisko.

Fragment horní části římsového kachle (viz. Foto 7).

Typ kachle: komorový, římsový **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu světle okrová; část cimbuří; reliéf dobře dochován. **Zadní strana:** velmi silné stopy očazení.

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: sledovatelný **Typ spoje:** B

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Na zachované části lze rozpoznat ornamentový motiv obtáčeného prutu.

Fragment okrajové části ČVS, slepený ze 2 kusů.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu okrová barva; hladký povrch; reliéf celkem dobře zachován. **Zadní strana:** velmi silné stopy očazení.

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komora: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: S ohledem na absenci podstatné části ČVS a špatnou rozeznatelnost viditelných prvků není možné podrobněji popsat zobrazený motiv.

Drobný fragment rohu komorového kachle.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: obdélník nebo čtverec **Přední strana:** Neglazovaná; barva na povrchu béžová; hladký povrch; stav zachování reliéfu nelze určit. **Zadní strana:** šedá barva

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komora: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Kvůli absenci ČVS není možné bližší popis.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí, část okraje (viz. foto 9).

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle okrová, tmavě šedá **Rozměry:** výška 59 mm, šířka 82 mm, šířka lomu 4 mm.

Rohový fragment stěny se záchytnou šroubovicí.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** na lomu a vně světke okrová, na povrchu hnědošedá **Rozměry:** výška 37 mm, šířka 22 mm, šířka lomu 4 mm.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle okrová barva, na lomu šedá **Rozměry:** výška 36 mm, šířka 38 mm, šířka lomu 5 mm.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí, část okraje.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** okrová, na lomu světle cihlová **Rozměry:** výška 75 mm, šířka 96 mm, šířka lomu 4mm.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí, část okraje.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle okrová, na povrchu šedá, na lomu světle cihlová a šedá **Rozměry:** výška 91 mm, šířka 82 mm, šířka lomu 6 mm.

Fragment stěny se záchytnou šroubovicí.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle okrová, na lomu tmavě oranžová **Rozměry:** výška 41 mm, šířka 54 mm, šířka lomu 8 mm.

7.9 Kyšice – tvrz

Výzkum byl prováděn v roce 1989 tehdeším Archeologickým ústavem v Praze, v jižní části obce, na ploše severně od rybníka Na Parkánu. Kromě období vrcholného středověku a novověku, byli rozpoznány objekty i z mladší doby bronzové. Pomineme-li nevýraznou keramiku z tohoto období, byl nalezený keramický materiál datován do 15. století (Výzkumy v Čechách 1988/89, 77).

Tento nálezový soubor se, z těch mnou zkoumaných, ukázal být tím nejpočetnějším. Pojímal 21 fragmentů různých typů kachlů, různého stupně dochování. Avšak většinou se jedná o velmi malé zlomky, jak komorových, tak i nádobkových kachlů.

Stejně jako u předchozích výzkumů má i tento, respektive nálezy z něj získané, jednotné označení, a to Kyšice 1989. Budu tedy opět používat řazení dle typů kachle.

Fragment rohu ČVS (viz. Foto 1).

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě čtverec nebo obdélník **Přední strana:** Zeleně glazovaná; povrch hladký; reliéf nedochován **Zadní strana:** světle cihlová barva; stopy očazení.

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKOKONOGRAFICKÝ POPIS: Vzhledem k absenci celé ČVS nemožný.

Fragment horní části římsového kachle.

Typ kachle: komorový, římsový **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník nebo čtverec **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle hnědá až okrová barva; povrch hladký; reliéf dobře zachován. **Zadní strana:** stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vodorovný provazec.

Fragment horní části římsového kachle (viz. Foto 3).

Typ kachle: komorový, římsový **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle šedá, místy tmavě šedá barva; povrch hladký; reliéf vcelku dobře zachován. **Zadní strana:** stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vodorovný provazec.

Fragment okrajové lišty.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: čtverec nebo obdélník **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu šedobéžová barva; reliéf nezachován. **Zadní strana:** šedobéžová barva, stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Znemožněn kvůli absenci ČVS.

Fragment rohové části ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě trojúhelník **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světlá hnědošedá barva; povrchu drsný; malý segment reliéfu zachován na ucházející úrovni. **Zadní strana:** šedobéžová barva, stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Znemožněn kvůli absenci ČVS.

Drobný fragment ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle oranžová až světle cihlová barva, místy šedá; reliéf dobře zachován **Zadní strana:** světle cihlová barva

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Vzhledem k zachování pouze malé části reliéfu nelze blíže identifikovat.

Drobný fragment ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle béžová barva; povrch hladký; reliéf dobře zachován. **Zadní strana:** světle béžová barva

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Na reliéfu zachován pouze část rostlinného motivu, jakýchsi lístečků. Nelze určit zda se jednalo o hlavní nebo vedlejší motiv.

Drobný fragment okrajové lišty a malé části ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle béžová až šedá barva; povrch hladký; reliéf nezachován. **Zadní strana:** světle béžová

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Kvůli chybějící ČVS nelze specifikovat.

Rohový fragment velmi malé části ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle béžová až šedá barva; povrch hladký; reliéf víceméně nezachován. **Zadní strana:** světle hnědá barva, mírné stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Kvůli chybějící ČVS nelze specifikovat.

Zlomek okrajové lišty.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; na povrchu světle hnědá až béžová barva; povrch hladký; reliéf až na drobnou část na liště nezachován. **Zadní strana:** stopy očazení

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Kvůli chybějící ČVS nelze specifikovat.

Fragment okrové lišty a ČVS.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: nelze rozpoznat **Přední strana:** Neglazovaná; světle šedá barva; povrch hladký; reliéf dobře zachován. **Zadní strana:** šedá barva

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Část rostlinného výjevu nebo možná heraldického motivu??

Rohový fragment okrajové lišty.

Typ kachle: komorový, základní **Výpal:** oxidační

Tvar ČVS: zřejmě obdélník nebo čtverec **Přední strana:** zřejmě glazovaná, místy stopy po zelené glazuře; na povrchu světle béžová barva, na lomu cihlová; povrch hladký; reliéf nezachován. **Zadní strana:** světle béžová barva

Komora: nedochována

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

IKONOGRAFICKÝ POPIS: Kvůli chybějící ČVS nelze specifikovat.

Fragment komory a části vyhřívacího otvoru.

Typ kachle: komorový, komorový **Výpal:** oxidační

ČVS: nedochována

Komora: částečně dochována **Barva pláště:** šedá, místy světle cihlová **Vyhřívací otvor:** kruhový až oválný **Šířka okraje:** 10 mm

Spoj ČVS a komory: nesledovatelný

Rohový fragment části stěny a okraje, záchytná šroubovice

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** okrová **Rozměry:** výška 46 šířka 33 mm, šířka lomu 7 mm.

Fragment části stěny, záchytná šroubovice.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** oranžová **Rozměry:** výška 42 mm, šířka 37 mm, šířka lomu 7 mm.

Fragment části stěny a okraje, záchytná šroubovice.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** béžová-oranžová, místy světle šedá **Rozměry:** výška 58 mm, šířka 46 mm, šířka lomu 9 mm.

Fragment okraje a části stěny, záchytná šroubovice.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** okrová **Rozměry:** výška 32 mm, šířka 63 mm, šířka lomu 7 mm.

Fragment stěny, se záchytnou šroubovicí.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle béžová **Rozměry:** výška 58 mm, šířka 72 mm, šířka lomu 10 mm.

Fragment okraje a stěny.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle béžová, šedá **Rozměry:** výška 96 mm, šířka 94 mm, šířka lomu 8 mm.

Fragment části dna a stěny.

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle šedá barva **Rozměry:** výška 71 mm, šířka 87 mm, šířka lomu 8 mm.

Téměř celý kachel (viz. Foto 2).

Typ kachle: nádobkový **Výpal:** oxidační **Barva:** světle šedá barva až bělavá, na lomu světle cihlová; na spodní straně dna patrné stopy opálení

Jiná pozorování: Uvnitř kachle plastická výzdoba připomínající rostlinný květ.

8 DATABÁZE

Databáze vytvořena v programu Microsoft Access čítá celkem 41 záznamů. Deskriptory, jež jsem použila jsou: evidenční číslo, lokalita, výpal, typ kachle, datace, tvar ČVS, přední a zadní strana ČVS, komora, spoj komory, ikonografie, rozměry a poznámky. Zde uvedené údaje jsou pro lepší přehlednost zpracovány do grafů, nacházejí se v přílohové části práce.

Z celkových 41 nálezů pochází 21 z lokality Kyšice, 11 z Braškova, 5 z Unhošti-Václavské náměstí a 4 z Unhošti-pod bývalým domem č.p. 12 (viz. Graf 1).

Typ kachle byl ve 23 případech komorový, v 18 nádobkový. Jiné typy se nevyskytovaly (viz. Graf 2).

Jak jsem již uvedla výše, dataci nelze brát jako absolutní, nálezy jsou řazeny do 15. nebo 16. století. 25 zlomků náleží do 15. století, 16 do 16. století (viz. Graf 3).

Výpal byl výhradně oxidační.

Tvar ČVS bylo u některých exemplářů problematické rozeznat. U 9 kachlů bylo možné určit, že se jedná o čtvercový nebo obdélníkový formát, u 5 o obdélníkový, jedenkrát se objevil tvar trojúhelníkový a čtvercový (viz. Graf 4). Určení tohoto aspektu stejně jako u dalších deskriptorů, vztahujících se k ČVS nebo vyhřívací komoře, jsem vzhledem k absenci těchto prvků neaplikovala na kachle nádobkového typu. Následující hodnoty se tedy budou týkat pouze komorových kachlů .

Přední strana ČVS nesla pouze ve 3 případech stopy po povrchové úpravě, zbytek (19 ks) byl neglazován (viz. Graf 5). U zadní strany bylo možné rozeznat stopy opálení u 13 zlomků, 6 jich bylo beze stop (viz. Graf 6).

Stupeň zachování komory byl různý. Kompletní se zachovala pouze v 1 případě, ve 4 částečně a u 18 zlomků se nedochovala vůbec (viz. Graf 7).

Spoj komory se dal vysledovat u 4 zlomků, u 19 nikoli (viz. Graf 8).

Ani u ikonografie nebyla míra dochování jednotná, u 8 zlomků bylo možné rozeznat alespoň nějaký prvek výjevu, avšak v 15 případech to možné nebylo (viz. Graf 9).

9 ZÁVĚR

Zpracováním výše zmíněných nálezových souborů jsem se snažila alespoň nepatrně přispět k lepšímu poznání určitého typu zdejší keramické produkce. Šlo mi spíše o informativní přehled nálezů, než o absolutní zmapování produkce, což by vzhledem k nálezovým okolnostem zřejmě ani nebylo možné.

Práce je doplněna databází a fotografickou přílohou, která by měla primárně sloužit k ukázce reprezentativních exemplářů konkrétních souborů z výzkumů unhošťského regionu. Ve fotografické příloze nejsou obsaženy všechny zkoumané zlomky, chybí především drobné fragmenty, jež nepovažuji za výjimečné a reprezentativní. Bližší identifikaci jsem prováděla s pomocí uvedené literatury.

Mnou zpracovaný materiál byl datován především do 15.-16. století, bylo tak učiněno jednak dle zobrazovaných motivů, tak podle nálezových okolností a průběhu výzkumů, z nichž artefakty pocházely. Nejvíce zlomků pocházelo z komorových kachlů, přes 90% mělo režný povrch, stupeň zachování byl různý, ale dal by se charakterizovat spíše jako horší než lepší. Většinou se jednalo o menší fragmenty ČVS, na kterých bylo rozpoznání znázorněného reliéfu často velmi obtížné, ne-li nemožné. Pouze jeden komorový kachel můžeme označit jako víceméně kompletní. Nemalou část souborů tvořily kachle nádobkového typu, které se však stejně jako komorové, až na nepočtené výjimky, objevovaly v nevelkých zlomcích, ze kterých bylo možné určit jen tu skutečnost, že se jedná o fragment kachle.

V zásadě si tedy dovoluji tvrdit, že ačkoli má práce nemusí být nějak zvlášť přínosná, přece jen alespoň jednu funkci má, a to informativní. Přináší informace o tom, že daný materiál se v muzeu vůbec nachází, a i když zpracované zlomky nejsou zrovna mistrovskou ukázkou

hrnčířského řemesla, mají svou hodnotu, a je na nich možné pozorovat alespoň některé z motivů typických pro uváděná období.

10 POUŽITÁ LITERATURA A OSTATNÍ PRAMENY

Brych, V. 2004: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.

Erneé, M. 2008: Gotické kamnové kachle z hradu a zámku v Českém Krumlově. Gotische Ofenkacheln aus der Burg und Schloss in Český Krumlov. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 5. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích – Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.

Hanykýř, V. – Hazlbauer, Z. – Mikšík, M. 1986: Studie podmínek výroby reliéfních ploch pozdně středověkých kachlů. In: *Archaeologia Historica* 11, 505-513.

Hazlbauer, Z. 1986: Příspěvek k technologii výroby pozdně středověkých kachlů. In: *Archaeologia Historica* 11, Brno, 489-504.

Hazlbauer, Z. 1996: Zobrazení Ježíše v dětské podobě na českých gotických reliéfních kachlích. In: *Archaeologia Historica* 21, Brno, 453-463.

Hazlbauer, Z. 1996: Náboženské motivy na českých gotických reliéfních kachlích. In: *Archaeologia Historica* 21, Brno, 465-480.

Hazlbauer, Z. 1998: Krása středověkých kamen: odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle. Praha.

Hazlbauer, Z. 2003: Dobová znázornění rozličných kachlových kamen s přihlédnutím k jejich zřízení v různých místnostech stavebních objektů. In: *Svorník 1*, Praha, 169-186.

Krajíc, R. 1997: Středověká kachlová kamna v Táboře. Tábor.

Krasnokutská, T. 2005: Středověké a novověké kachle z Opavy: katalog nálezů z archeologických výzkumů. Olomouc.

Loskotová, I. 2011: Brněnské kamnové kachle období gotiky. Brno: Masarykova Univerzita. Disertační práce.

Menoušková, D. 2008: Krása, která hřeje: Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska, Uherské Hradiště.

Menoušková, D. – Vitanovský, M. 2011: K technologii výroby středověkých kachlů. Dva neobvyklé kachlové reliéfy (přechodné pozitivy) s motivem sv. Jakuba Většího (?) z Prostějova a Šternberka. In: Výrobní a technologické aspekty středověkých a raně novověkých komorových kachlů, Brno, 16-26.

Pavlík, Č. 2009: Draci v křesťanské ikonografii na kachlích gotiky a renesance, Časopis Společnosti přátel starožitností 117, 129-149.

Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.

Pavlík, Č. – Šedo, O. 2006: Soubor kachlů z obce Bulhary u Mikulova, <http://www.rmm.cz/regiom/2006/kachle.pdf> [citováno 19.3.2012].

Richterová, J. 1982: Středověké kachle. Praha.

Sedláček, A. 1996: Hrady, zámky a tvrze Království českého 8. Argo. Praha.

Smetánka, Z. 1968: Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. století do počátku 16. století, Památky archeologické LIX, 543-578.

Smetánka, Z. 1969: K morfologii českých středověkých kachlů, Památky archeologické LX, 228-265.

Šloserrová, M. 2006: Odešel MUDr. Zdeněk Hazlbauer. In: Archaeologia Historica 31, 447.

Tymonová, M. 2007: Kachle s lichtenštejnskými znaky ve sbírce Slezského muzea. In: Archaeologia Historica 32, 501-509.

Vlach, J. 2011: Hrnčířská dílna v 15.-16. století – výroba kamnářských kachlů a dalších prvků středověkých kamen. In: Výrobní a technologické aspekty středověkých a raně novověkých komorových kachlů, Brno, 75-78.

Výzkumy v Čechách 1988/9. Archeologický ústav, Praha 1992.

Výzkumy v Čechách 1996-7. Archeologický ústav, Praha 1998.

<http://www.michal-vitanovsky.cz/biblo.html> [citováno 11.4. 2012].

Wirth, Z. 1907: Soupis památek historických a uměleckých v království českém XXVI, Praha.

Žegklitz, J. – Vitanovský, M. – Zavřel, J. 2009: Soubor kachlových forem z pražské hrnčířské dílny Adama Špačka a její kachlová produkce v letech 1531-1572, Archeologické rozhledy LXI, 427-466.

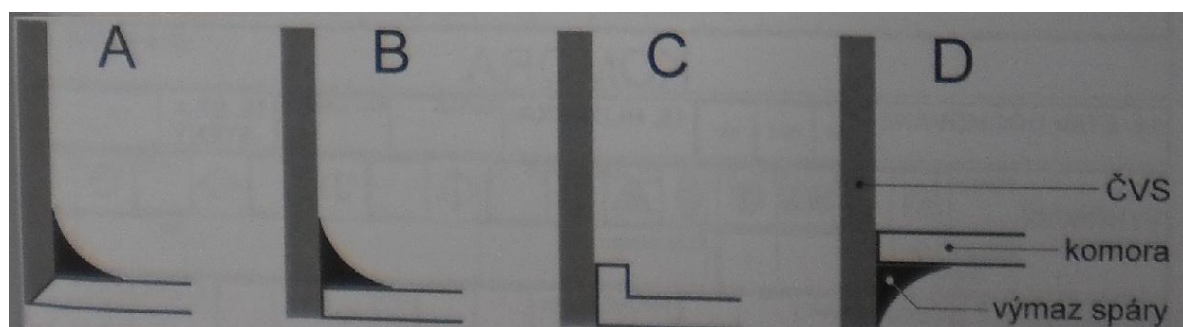
11 SUMMARY

The bachelor work regards late medieval and early modern tiles in the area of Bohemia. Contents are divided into 2 main parts.

The first one contains theoretical information which was collected around the past 50 years, when interest about this issue began. In this part of work there are chapters focused on five topics: history of research, typology, technological aspects of production, location of the stove and, notably, motives on reliefs.

The second part is based on survey which I conducted with finds and exhibits of Unhošť's Museum. I tried to applied theoretical information and then present an evaluation of assemblage of tiles from four locations of Unhošť's region. I worked with material from surveys: Unhošť-Wenceslav Square, Unhošť-under the former house no.12, Kyšice-fort and Braškov-fort. Information which I obtained I put into database to complete analysis.

12 PŘÍLOHY

Obr. 1: Typy spojů

Foto 1: Zeleně glazovaný zloemek
– Kyšice 1989

Foto 2: Nádobkový kachel – Kyšice
1989

Foto 3: Fragment ČVS zřejmě
římsového kachle – Kyšice 1989

Foto 4: Fragment ČVS – A 641

Foto 5: Fragment ČVS – A 642

Foto 6: Fragment ČVS – A 640

Foto 7: Fragment ČVS římsového kachle
- Braškov

Foto 8: Fragment ČVS a okrajové lišty - Braškov

Foto 9: Fragment stěny a okraje nádobkového kachle - Braškov

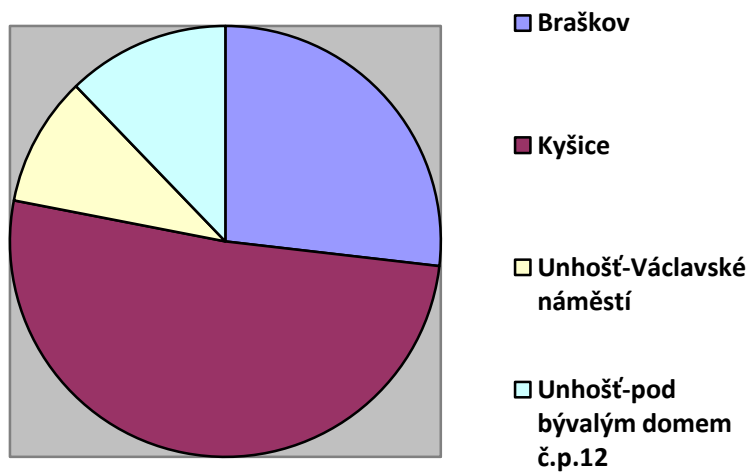
Foto 10: Nádobkový kachel – Unhošť 01/2006

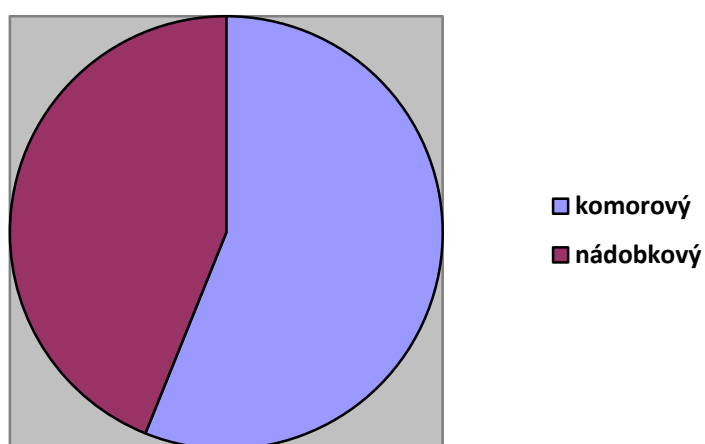
Foto 11: Nádobkový kachel – Unhošť 01/2006

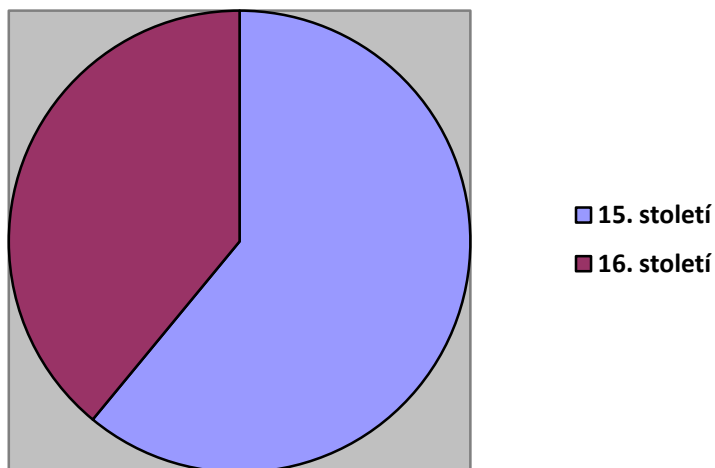
Foto 12: Fragment stěny nádobkového kachle –
Unhošť 01/2006

Lokality (n=41)

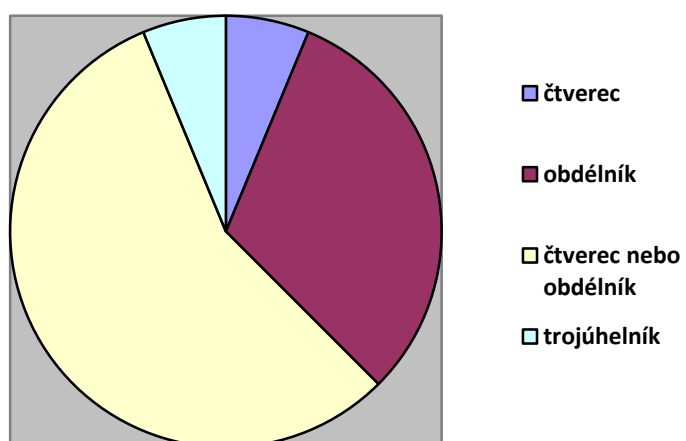
Graf 1: Zastoupení zlomků v rámci lokalit

Typ kachle (n=41)

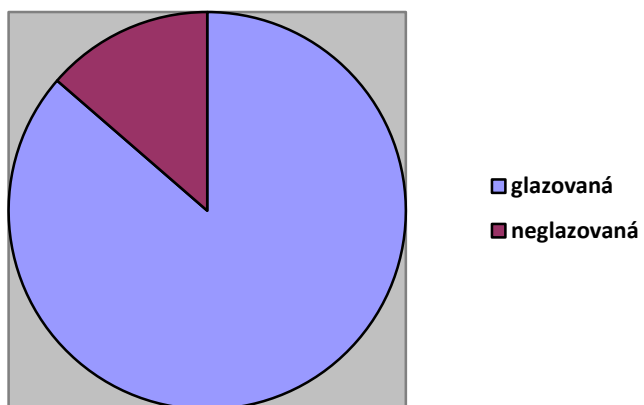
Graf 2: Zastoupení typů v rámci celého souboru

Datace (n=41)

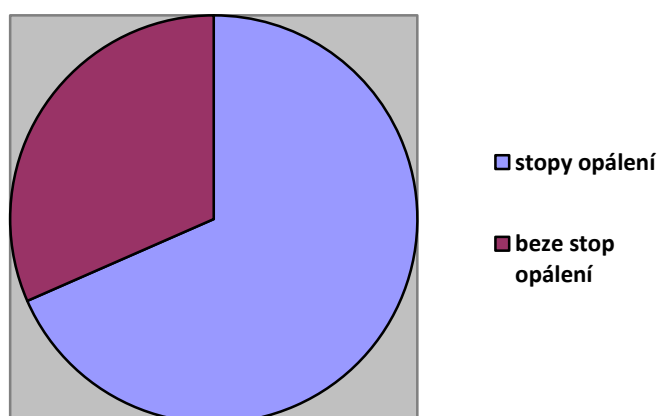
Graf 3: Zastoupení datovaných zlomků v rámci celého souboru

Tvar ČVS (n=16)

Graf 4: Zastoupení daného tvaru ČVS u komorových kachlů

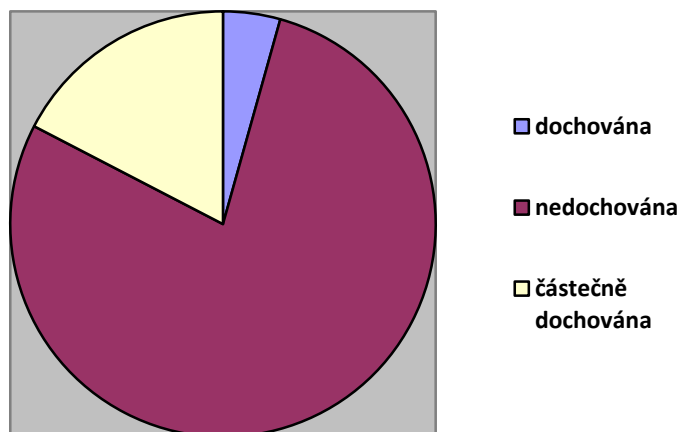
Povrchová úprava ČVS (n=22)

Graf 5: Zastoupení povrchové úpravy na komorových kachlích

Stopy opálení (n=19)

Graf 6: Pozorovatelné stopy opálení na komorových kachlích

Úroveň dochování vyhřívací komory (n=23)

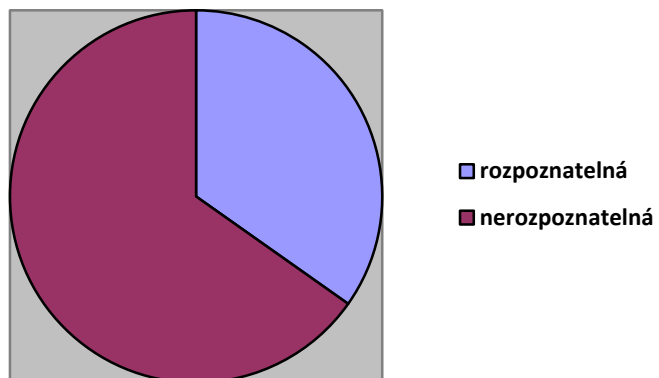

Graf 7: Úroveň dochování vyhřívací komory u komorových kachlů

Spoj komory

Graf 8: Možnost vysledování spoje vyhřívací komory a ČVS

Ikonografie (n=23)

Graf 9: Možnost rozpoznání ikonografie u komorových kachlů